

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Приймальною комісією

Протокол № 3

«25» 05 2026 р.

Голова Відбіркової комісії зі вступу
до аспірантури та докторантури

Дмитро ЯРИМБАШ

ПОГОДЖЕНО:

Відповідальний секретар Відбіркової
комісії

 Вікторія БУЛИЧОВА

**ПРОГРАМА
ФАХОВОГО ІСПИТУ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ В10 «ФІЛОСОФІЯ»**

при прийомі на навчання для здобуття
третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
на основі НРК7

Спеціальність: В10 «Філософія»

Гарант освітньо-наукової програми:

«Філософія» Тарас БУТЧЕНКО

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Фаховий іспит – це форма оцінювання в Запорізькому національному університеті (далі – ЗНУ), що передбачає визначення рівня підготовленості вступника щодо здобутих раніше компетентностей та результатів навчання, необхідних для опанування освітньої програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Метою проведення фахового іспиту зі спеціальності є перевірка рівня знань, умінь та інших фахових компетентностей вступника, що є достатніми для здобуття освітнього ступеня доктора філософії на основі НРК7 за спеціальністю В10 «Філософія», освітньо-науковою програмою «Філософія».

Фаховий іспит проводиться у формі комп'ютерного тестування із застосуванням технологій дистанційного навчання в системі електронного забезпечення навчання «Moodle» ЗНУ.

Тривалість фахового іспиту становить 60 хвилин.

Фаховий іспит проводиться в очному форматі в ЗНУ з обов'язковою відеофіксацією та подальшим оприлюдненням на офіційному вебсайті Приймальної комісії.

II. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання результатів фахового іспиту здійснюється автоматично системою електронного забезпечення навчання «Moodle» за шкалою від 0 до 200 балів.

Тестове завдання генерується індивідуально для кожного вступника і містить 50 запитань із вибором однієї правильної відповіді. Кожна правильна відповідь оцінюється в 4 бали. Неправильна відповідь або її відсутність оцінюється у 0 балів. Максимально можливий результат за іспит становить 200 балів.

Мінімальний пороговий бал, необхідний для допуску до участі в конкурсному відборі, становить 100 балів, що відповідає 25 правильним відповідям. Вступники, які набрали від 0 до 96 балів, отримують результат «незадовільно» та не допускаються до участі в конкурсному відборі на навчання.

Таблиця переведення тестових балів у шкалу 0-200 балів

Тестовий бал	Бал за шкалою 0–200	Тестовий бал	Бал за шкалою 0–200
1	4	26	104
2	8	27	108
3	12	28	112
4	16	29	116
5	20	30	120

6	24	31	124
7	28	32	128
8	32	33	132
9	36	34	136
10	40	35	140
11	44	36	144
12	48	37	148
13	52	38	152
14	56	39	156
15	60	40	160
16	64	41	164
17	68	42	168
18	72	43	172
19	76	44	176
20	80	45	180
21	84	46	184
22	88	47	188
23	92	48	192
24	96	49	196
25	100	50	200

Тестовий бал (0-50)	Підсумковий бал (0-200)	Рівень навчальних досягнень
45–50	180–200	Високий
35–44	140–176	Достатній
25–34	100–136	Базовий
0–24	0–96	Недостатній

Вступники, які отримали оцінку менше 100 балів, до участі в конкурсному відборі не допускаються.

III. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Філософія як тип світогляду

Світогляд та його структура. Історичні типи світогляду. Міф та релігія як первісні форми світогляду. Філософія як теоретична основа світогляду. Предмет філософії та її структура. Філософія і наука: спільні та відмінні риси. Об'єкт і предмет філософії. Об'єкт і предмет науки. Функції філософії. Філософія і філософування. Софійний та епістемний способи філософування.

Давньосхідна філософія

Виникнення та специфіка давньокитайської філософської думки, її класичні школи: конфуціанство, даосизм, легізм, моїзм, натурфілософія.

Формування класичної релігійно-філософської думки Древньої Індії. Основні класичні школи давньоіндійської філософії (даршани) і їх коротка характеристика.

Антична філософія

Критика антропоморфізму міфології. Діалектика п'яти елементів. Мілетська школа. Фалес, Анаксимандр, Анаксимен. Діалектика єдиного і становлення у вченні Геракліта. Єдність вогню, логосу, часу і закону. Передумови вчення про людину і суспільство. Атомістика Левкіппа і Демокріта. Філософське вчення Парменіда. Апорії Зенона. Філософські вчення софістів: Парменід, Горгій, Фрасимах.

Сократ та його місце у філософії. Вчення Платона про буття. Поняття ейдоса. Субстанціальність ідей. Світ як єдність ідеального і матеріального. Вчення про пізнання. Політична філософія Платона.

Філософське вчення Аристотеля. Основні поняття «Метафізики». Деталізація становлення речі. Диференціація понять ейдоса і матерії. Суть і форми держави.

Філософія елінізму. Доля як непізнавана субстанція космосу. Філософія як спосіб захисту від зовнішнього світу. Епікуреїзм. Стоїцизм. Скептицизм

Середньовічна філософія.

Патристика та патрологія. Грекомовна та латиномовна апологетика. Філософське вчення Аврелія Августина. Схоластична філософія. Філософське вчення Фоми Аквінського.

Філософія доби Відродження.

Проблеми онтології у філософії М. Кузанського. Людина і суспільство в ренесансному світогляді. Концепція «громадянського гуманізму». Політико-філософські доктрини. Н. Макіавеллі. Соціальні утопії: Т. Мор і Т. Кампанелла.

Філософія Нового часу.

Філософське вчення Ф. Бекона. Практичні завдання філософії та науки. «Велике відновлення наук». Класифікація наук. Вчення про ідоли (примари) людського розуму. Філософський раціоналізм Р. Декарта. Картезіанська концепція науки. Раціоналістичний метод.

Філософське вчення Дж. Локка: досвідне походження знання, критика теорії вродженості ідей, понять та норм моралі. Концепція суспільного договору.

Проблема пантеїзму, атеїзму, матеріалізму у філософії Б. Спінози. Філософське вчення Г. Лейбніца: монадологія та теодицея.

Критика сенсуалістичної гносеології Дж. Локка у Дж. Берклі. Вирішення Д. Юмом проблеми причинності.

Філософія французького Просвітництва.

Ф.-М. А. Вольтер та Ж.-Ж. Руссо Французький матеріалізм XVIII ст., його основні представники: Ламетрі, Дідро, Д'Аламбер, Гельвецій, Гольбах, Кондільяк.

Німецька класична філософія.

Етапи розвитку філософії І Канта. Вчення про «речі у собі». Трансцендентальна логіка і вироблення системи апріорних понять і істин. Вчення про протиріччя – антиномії. Етичне вчення І.Канта: категоричний імператив.

Діяльнісно-творча основа буття у філософії Й.Г.Фіхте. «Кількісна» діалектика Й.Г. Фіхте.

Філософія тотожності Ф.В.Й. Шеллінга. Поняття Абсолюту.

Філософська система і діалектичний метод Г.В.Ф.Гегеля. Вчення про абсолютний дух. Логіка і теорія пізнання. Філософія історії.

Діалектико-матеріалістична філософія

Марксистська філософія: характерні риси, ставлення К. Маркса і Ф. Енгельса до гегелівської діалектики. Соціально-філософське вчення. Формаційний підхід. Інтерпретації філософських ідей марксизму у західних країнах (Д. Лукач, Л. Альтюссер, Ю. Габермас).

«Філософія життя»

Філософські ідеї Ф. Ніцше (трагедійність життя, культура як смислотворчість, воля до влади, міф вічного повторення, ідея надлюдини, філософія релігії).

Філософія А. Бергсона («інтелектуальний» та «інтуїтивний» методи пізнання, динамізм життя, «життєвий порив», закрите та відкрите суспільство).

Філософія історії та філософія культури О. Шпенглера (циклічна теорія світової історії, морфологія культури, приреченість західної культури).

Філософія екзистенціалізму

«Екзистенціальна діалектика» у вченні С. К'єркегора. Основні представники і проблеми екзистенціалізму. Релігійний (Г. Марсель, К. Ясперс) і атеїстичний (Ж.-П. Сартр, А. Камю) напрямки екзистенціалізму. Життя і смерть у екзистенціальній філософії.

Феноменологія

Витоки феноменології. Головні поняття феноменології. Феноменологічна концепція внутрішньої свідомості часу. Концепція інтерсуб'єктивності у трансцендентальній феноменології. Поняття «життєсвіту» як культурно-історичної передумови пізнавального відношення людини до світу. Розвиток феноменологічних ідей у філософії XX ст.

Фройдизм і неофройдизм

3. Фройд і його вчення про несвідоме. Еволюція психоаналітичної системи З.Фрейда. Критика вчення З. Фрейда. Відкриття К. Юнгом колективного несвідомого; вчення про архетипи. Формування неофройдизму. Розвиток ідей З. Фрейда у творчості А.Адлера. Гуманістичний психоаналіз Е. Фрома, концепція соціального характеру.

Позитивізм та його еволюція

Перший позитивізм (О. Конт, Г. Спенсер). Емпіріокритицизм, або махізм, про світ «крізь призму» відчуттів. Неопозитивізм і його напрямки та школи: Віденський гурток (М. Шлік, Р. Карнап); Львівсько-Варшавська школа (К. Айдукевич, Я. Лукасевич, Т. Котарбінський); філософія лінгвістичного аналізу (Д. Мур, Л. Вітгенштейн); загальна семантика (С. Чейз, С. Хайякава). Вчення про логічний аналіз мови науки, семантичний аналіз значень термінів і слів, лінгвістичний аналіз висловів. Постпозитивізм: концепція фальсифікаціонізму К. Поппера; концепція наукових революцій Т. Куна; методологія науково-дослідницьких програм І. Лакатоса; «методологічний анархізм» П. Фейєрабенда; концепції С. Тулміна, Д. Агасі.

Герменевтика

Проблема розуміння, тлумачення і інтерпретації тексту у філософії. Вчення Ф. Шлейєрмахера. Поняття герменевтичного трикутника і герменевтичного кола. Онтологія герменевтики (Г. Гадамер) та гносеологія (П. Рікьор). Роль комунікації у «метагерменевтиці» Ю. Габермаса.

Філософія структуралізму та постструктуралізму

Ф.де Соссюр, К. Леві-Строс, Р. Барт як основні репрезентанти структуралізму. Поняття структури як сукупності правил. Основні процедури структурного методу. Взаємозв'язок структуралізму і семіотики. Постструктуралізм М. Фуко.

Філософія постмодернізму

Філософські концепції постмодернізму. Основні риси постмодерністського мислення: утвердження плюралізму, множинності мовних ігор і форм життя; антитоталітарна тенденція, акцентування на диференціацію; критика науковості; децентрація суб'єкта – пріоритетність несуб'єктивного дискурсу. Метод метанаративів (Ж. Ф. Ліотар). Метод «археології знання» (М. Фуко). Використання структуралізмом психоаналітичних ідей (Ж. Лакан). Концепція деконструктивізму (Ж. Дерріда).

Генеza розвитку філософської думки в Україні (до XIX ст.)

Філософська думка часів Київської Русі. Етапи розвитку суспільної думки епохи Київської Русі. Джерела філософських ідей Київської Русі. «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона, «Пространственне житіє» Костянтина (Кирила) – філософа, «Слово о полку Ігоревім».

Філософія Відродження і Просвітництва на Україні. Поширення ідей

мислителів доби Відродження та Реформації. Погляди Ф. Скорини. Діяльність братських шкіл (Г.Смотрицький, В. Суразський, К. Острозький, Х. Філалет, І. Вишенський, С. Зизаній, М.Смотрицький) та Києво-Могилянської академії (П. Могила, І. Гізель, Ф. Прокопович).

Формування і розвиток українського романтизму. Філософія Г. Сковороди. Вчення про «сродну працю». Розвиток філософії серця у творчості П. Юркевича. Український романтизм (М. Гоголь, Т.Шевченко, М. Костомаров, П. Куліш).

Філософська думка України (з 2-ї пол. ХІХ – ХХІ ст.)

Поширення ідей позитивізму (В. Лесевич, О. Потебня, М. Туган-Барановський, Б.Кістяківський). Філософія українських письменників кінця ХІХ – початку ХХ ст. (І.Франко, Л. Українка, П. Грабовський, М. Коцюбинський). Філософія періоду «другого відродження» (М. Грушевський, В. Винниченко). Філософія України в радянський період: «механісти» і «діалектики». Проблеми розвитку соціальної філософії. Розвиток української філософії у діаспорі (Д. Чижевський, О. Кульчицький, І. Лисяк-Рудницький, Ю. Вассиян, М.Шлемкевич, В. Янів та ін.). Суперечності розвитку філософської думки в Україні у першій третині ХХ ст., становлення Київської філософської школи (П. Копнін, В. Шинкарук). Сучасні тенденції розвитку української філософії. Напрями і проблематика сучасних університетських філософських шкіл: київської, львівської, дніпропетровської, запорізької.

Онтологія

Категорія буття та її трактування на різних етапах розвитку філософії. Світоглядні засади наукової свідомості. Онтологічні концепції Парменіда і Геракліта. Проблема єдності та множинності буття. Співвідношення буття і небуття. Існування та сутність. Актуальне і потенціальне буття. Субстанція та акциденції. Матерія та її основні властивості. Матеріалізм, ідеалізм і дуалізм як онтологічні концепції. Натуралістично-об'єктивістські концепції буття. Проблема буття у позитивізмі та постпозитивізмі. Основні форми буття: буття речей, людини, суспільства та духовної культури. Категорії частини й цілого, форми і змісту, причини і наслідку, необхідності й випадковості. Рух як атрибут буття. Розвиток, прогрес і регрес. Детермінізм та індетермінізм. Кількісні та якісні зміни. Діалектичні закони розвитку. Простір і час як форми буття. Сучасні онтологічні проблеми науки, техніки, віртуальної реальності та штучного інтелекту.

Гносеологія

Взаємозв'язок буття і свідомості. Співвідношення гносеології та епістемології. Історичний розвиток теорії пізнання. Основні гносеологічні концепції. Природа свідомості, самосвідомість та її структура. Ідеальність як ознака свідомості. Суспільно-історична зумовленість свідомості. Біологічні та соціальні передумови формування свідомості.

Взаємозв'язок мислення і мови. Роль мови у процесі пізнання. Чуттєве і раціональне пізнання.

Відчуття, сприйняття, уявлення та мислення як форми пізнання.

Проблема можливості пізнання світу. Скептицизм, агностицизм і гносеологічний оптимізм. Проблема істини. Абсолютна і відносна істина. Об'єктивність істини. Критерії істини. Практика як критерій істини.

Наукове і ненаукове знання. Емпіричний і теоретичний рівні пізнання. Методи наукового пізнання. Пояснення, розуміння та інтерпретація. Верифікація і фальсифікація. Суб'єкти та об'єкти наукового пізнання. Пізнання як соціокультурний процес. Сучасні проблеми пізнання в умовах інформаційного суспільства та розвитку штучного інтелекту.

Аксєологія

Предмет і основні проблеми аксіології. Цінності та оцінка. Цінності й потреби людини. Об'єктивістські та суб'єктивістські концепції цінностей. Ієрархія цінностей. Моральні, естетичні, релігійні, політичні та правові цінності. Цінності та норми. Цінність і свобода. Цінність та відповідальність. Ціннісні системи в українській філософії. Аксєологічне вчення Памфіла Юркевича. Аналіз європейської аксіосфери у працях Мирослав Попович. Справедливість як соціальний критерій суспільних перетворень. Цінності інформаційного суспільства. Індивідуалізм та суб'єктність як складові європейської ціннісної системи. Цінність-корисність та цінність-значення. Акме як вища мета людського існування. Креативне вирішення моральних проблем. Етичні дилеми сучасності. Проблема «вагонетки» Філіппа Фут.

Соціальна філософія та філософія історії

Об'єкт та предмет соціальної філософії. Суспільство як система та особливості його пізнання. Основні підходи до розуміння суспільства. Діяльність як форма існування соціальної матерії. Структура та основні форми соціальної діяльності. Соціальні відносини та соціальні інститути. Суспільство і культура. Культура і цивілізація. Матеріальна та духовна культура. Форми суспільної свідомості. Ідеологія та суспільна психологія.

Єдність і багатоманітність світової історії. Концепції історичного процесу. Лінійні та циклічні моделі історичного розвитку. Формаційний та цивілізаційний аналіз історичного розвитку суспільства. Соціальний розвиток. Соціальна еволюція та революція. Реформи як форма суспільних змін. Рушійні сили суспільних процесів. Інтереси і потреби як чинники суспільного розвитку. Індивід, індивідуальність, особистість. Свобода і історична необхідність.

Особистість історичному процесі. Еліта та маса. Проблема суб'єкта історичного процесу. Свобода та історична необхідність. Соціальний прогрес та його критерії.

Глобалізація та її соціокультурні наслідки. Соціальне прогнозування та основні типи соціальних прогнозів. Глобальні проблеми сучасності. Екологічні, демографічні, економічні та гуманітарні виклики сучасного світу.

Науково-технічна революція та образи майбутнього. Інформаційне суспільство та цифровізація соціальних процесів. Людина і суспільство в умовах розвитку штучного інтелекту. Філософсько-етичні проблеми

використання технологій штучного інтелекту. Гуманістична раціональність у контексті технологічного розвитку; людина та штучний інтелект. Постгуманізм і трансгуманізм.

IV. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Основні:

1. Воронкова В. Г. Філософія цифрової людини і цифрового суспільства: теорія і практика : монографія / В. Г. Воронкова, В. О. Нікітенко ; Запоріз. нац. ун-т, Инж. навч.-наук. ін-т ім. Ю. М. Потебні. Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2022. 459 с.
2. Гончарук-Чолач Т. В. Філософія : навч. посіб. / Гончарук-Чолач Т. В., Гурик М. І., Джугла Н. В. ; [Західноукр. нац. ун-т]. Тернопіль : ЗУНУ : Університетська думка, 2024. 359 с.
3. Данильян О. Г. Філософія : підручник / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 3-тє вид., перероб. Харків : Право, 2020. 430 с.
4. Дискурс. Комунікація. Моральність. Монографія. А.М. Єрмоленко, Київ, Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова Думка» НАН України», 2021. 438 с.
5. Історія філософії. Античність та Середньовіччя / за ред. Умберто Еко та Рікардо Федрігі ; [пер. з іт. О. В. Сминтини та ін.]. Харків : Фоліо, 2024. 554 с.
6. Основи соціальної філософії. Заг. ред. В. І. Воловика. Запоріжжя : Просвіта, 2012. 319 с.
7. Рижак Л. В. Філософія : підручник / Людмила Рижак ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Вид. 2-ге, перероб., допов. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 648 с.
8. Філософія: терміни і поняття: Навчальний енциклопедичний словник. Під ред. В.Л. Петрушенка. Львів: «Новий світ-2000», 2020. 492 с.
9. Філософія історії : енцикл. слов.-довід. / [за заг. ред. В. О. Огнев'юка ; редкол.: В. О. Огнев'юк (голова) та ін. ; передм. В. О. Огнев'юка] ; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2023. 414 с.
10. Філософська думка України XI–XVIII ст.: від патристики до схоластики. Я. Стратій, О. Киричок, О. Сирцова, Л. Довга, М. Симчич, Р. Піч, В. Білодід, Київ: НАН України, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди, 2021. 627 с.

Додаткові:

1. Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus. Філософські дослідження / Людвіг Вітгенштайн ; з нім. пер. Євген Попович. Київ : Основи, 1995. 312 с.
2. Декарт Р. Метафізичні розмисли / Рене Декарт ; [пер. з фр.: Зої Борисюк, Олега Жупанського]. Київ : ЮНІВЕРС, 2000. 304 с.

3. Гордер Ю. Світ Софії : роман про історію філософії. Пер. з норв. Н. Іваничук. Львів : Літопис, 2019. 536 с.
4. Інший та чужість в глобальному світі: Колективна монографія. Автори: Пролеєв С. В., Бистрицький Є. К., Зимовець Р. В., Кобець Р. В. Київ: Інститут філософії НАН України, 2024. 372 с.
4. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. Київ : К.-Могилянська акад., 2008. 720 с.
5. Криза довкілля: етичні та екзистенційні виклики: колективна монографія. Є. І. Мулярчук, А. О. Баумейстер, Л. М. Карачевцева, О. О. Кисельова, В. Д. Жулай. Київ : Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, 2024. 313 с.
6. Національне уявне як чинник соціальної інтеграції: Монографія. Автори: В. Фадєєв, М. Кисельов, О. Кисельов, Г. Носова, С. Грабовський Київ: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, 2025. 398 с.
7. Попович М. В. Філософія свободи. Харків : Фоліо, 2018. 523 с.
8. Практичні виміри свободи в історико-філософських дискурсах / В. В. Лях, Я. В. Любивий, Л. А. Ситніченко, О. М. Йосипенко, А. В. Усик, К. Ю. Райда, Р. В. Самчук; відп. ред. В. В. Лях. Київ, 2023. 311 с.
9. Рассел Б. Історія західної філософії / Бертран Рассел ; пер. з англ.: Юрій Лісняк, Петро Тарашук. К. : Основи, 1995. 760 с.
10. Філософія. Природа, проблематика, класичні розділи : хрестоматія. За ред. Г. І. Волинки. Київ : Каравела, 2019. 464 с.
11. Філософія культури: основні поняття, напрями, персоналії : навч. посіб. для студентів ВНЗ / [Т. В. Андрущенко та ін.]; за заг. ред. Тимошенка М. О. ; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. - Київ ; Чернівці : Букрек, 2020. 623 с.

Інформаційні ресурси

1. Електронна бібліотека Інституту філософії імені Г.С. Сковороди Національної академії наук України. URL: https://filosof.com.ua/elektronna_biblioteka
2. Britannica. URL: <https://www.britannica.com>
3. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <http://plato.stanford.edu>
4. The Internet Encyclopedia of Philosophy (IEP). URL: <https://iep.utm.edu>
5. Wireless Philosophy. URL: <https://wi-phi.com>

Голова фахової
атестаційної комісії

Тарас БУТЧЕНКО